

21. YÜZYILDA BİLİM İÇİN SORUMLULUK (KAPİTALİZME RAĞMEN)

Metin Durgut

21. yy. İçin Planlama II, Mayıs 2013

ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ GÜNDEMİNDEN

Sanayinin ve İdarenin üniversiteden 'teknoloji' beklentisi baskıya dönüşmüştür.

- Sanayici için,

Ar= teknoloji geliştirme;   Ge= ürün geliştirme

anlamına geliyor.

Oysa, yeni yayılgan teknolojiler giderek temel araştırma tabanlı olmaktadır (biyoteknoloji, nanoteknoloji, moleküler bilimler vb.).

- 'Girişimci üniversite' gibi neoliberal kavramların öncesinde,
  - 'akademik araştırma',
  - 'sınai araştırma' vb.

faaliyete göre tanımlamalar yapılırdı. Ne oldu?

‘Teknoloji transferi’ aslen bir ticaret kültürü bileşenidir.

Küresel piyasa baskısı,

- yeni bilgi ihtiyacından çok mevcut bilginin ticarileşmesini
- araştırmadan çok teknoloji transferini

öne çıkarmaktadır.

▪ Üniversitelerde açılmaya başlanan ‘Teknoloji Transfer Ofisleri’ üniversite-sanayi işbirliğinin yeni modasıdır.

Yeni teknoloji üretemeyen bir kapasite neyi transfer edecek?

- Sanayi için sıradan problem çözümleri
- Başkalarının ArGe faaliyeti için işçilik

olabilir mi?

Bilim sosyal sistemle birlikte mi ele alınmalı?

- Ticaret dünyasının kalite uygulaması akademik dünyaya nasıl yerleşti?
- Girişimcilik dersleri neyi ikame ediyor?
- Bilim ve Teknoloji
  - Finans balonları ile enformasyon teknolojileri arasında ilişki var mı?
  - Teknolojik inovasyon sağlık hizmetini nasıl etkiliyor?
  - Biyoteknoloji gıda sorununa nasıl çözümler getiriyor?
  - Küresel ısınma araştırmaları gündeme nasıl yansıyor?
- **Sunum Türkiye tartışmasına uygun bir çerçeve getiriyor mu?**

BİLİM: KAMUSAL MAL – ÖZEL MAL ?

(kavramların sınırlarını unutmadan)

Bilimsel ve teknolojik 'devrimler', ilk defa 20. yüzyılda iç içe gerçekleşti.

Bilim ve teknoloji rekabetçi üstünlük kaynakları olarak tanındı.

Bilimin üretimi (ve yeniden üretimi) bilimsel faaliyetin sistemleşmesine yol açtı: Bilim siyaseti (politikası), planlaması, destek sistemi vb..

i. 1970'lere kadar olan dönem

üretken sermaye
sanayileşmiş ülkelerde
güçlü imalat sanayileri

kapitalist ülkeler

- teknoloji geliştirme genelde özel teşebbüste
- sanayiye (teknoloji ve inovasyona) kaynak oluşturan bilim için sorumluluk üniversite ile kamu destekli araştırma enstitülerinde

kamusal mal

bilim
kamu malı olarak görüldü
(patentin kamusal amacı)

ii. *1980'ler sonrası dönem (neoliberalizm)*

Sermayenin yapısında değişmeler

Finansal sermayenin, rantçılığın ve servis ekonomilerinin dönemi

Sermayenin küresel düzeydeki aşırı birikimi (*kâr oranlarının düşmesi*) ve yoğunlaşması, finansallaşması ve finansal sermayenin küresel hakimiyetinin bilimi doğrudan etkilemesi

Hiyerarşik düzenlemeler aracılığıyla kurumların ve ilişkilerin hızla dönüştürülmesi

1. Bilginin konumu

2. Kapitalizm - bilim

kapitalist ekonomi

- doğal ve beşeri kaynaklara faydacı yaklaşımı
- doğrudan ve hızlı kâr arayışı ile bilimin uzun vadeli büyük uğraşlarını
  - önemsizleştiriyor veya
  - 'kapalı sistemlere' hapsediyor

finansal-üretken sermaye ayrışması

- sermaye, özellikle küresel mali yapı üzerinden,
- teknolojiyi ve üretimi, bunlar için gerekli yeni bilgiyi
  - bilgi müşterisi olarak üniversiteyi, bilimsel araştırma kurumlarını kontrol ediyor

özel mal

üniversite

bilgi üretim sisteminden ticari kuruluşa dönüşüyor

bilim

teknoloji ve inovasyon sistemi ile tümleşiyor

3. Hegemonya dayatması: 'Akademik Kapitalizm' ve onun 'Girişimci Üniversite' modeli

özel mal

yeni bilginin özelleştirilmesi

bilgi üretimine kamu desteği sürerken kamu malı olarak üretilen yeni bilginin özelleştirmeye açılmasıyla,

- akademik araştırmancının görece düşük maliyetinden yararlanma yolu açıldı
- ticari amaçlı proje ve patentler akademik araştırmancının asli güdüleyenleri haline geldi
- ticarete konu eğitim programları sunuldu
- bilimsel araştırma alanında üniversite -ticari kuruluş ilişkileri derinleştirildi

kayıplar: bilimsel birikim ve işbirliği

- şirketlerin talep ettiği karmaşık bilgi uzun dönemlere yayılan ve kamu desteğiyle gerçekleşen temel araştırmaların ürünleridir
- entellektüel emek tek bir kaynaktan tamamlanmış olarak çıkmaz, çok boyutlu katkının eseridir
- yaratıcılık ve inovasyon işbirliğine dayalı birikimli süreçlerdir

Kamu, araştırma ve uzman kaynakları ile özel kesimi küresel ölçekte bedelsiz desteklemeye devam ediyor.

4. 'Bilgi Ekonomisi' senaryosu olan 'Akademik Kapitalizm', metalaştırdığı bilgidен yararlanmayı Fikri Mülkiyet Hakları (FMH) rejimine bağlamıştır.

özel mal

FMH rejimi

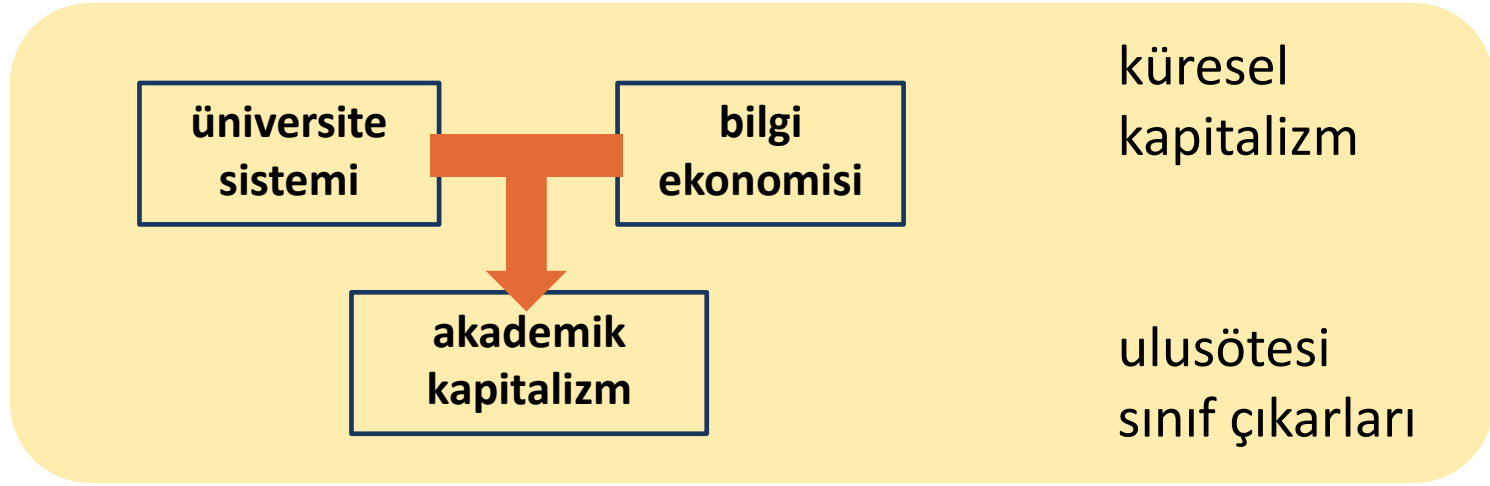
finansal sermayeye bilim ve teknoloji üzerinde tekelci konum verildi

FMH rejimi ve bilimsel bilginin özelleştirilmesi

- kullanımla tükenmeyen bilgi sonlu bir kaynak gibi fiyatlandırıldı
- fikirlere, yöntemlere, tekniklere, bilgiye ve bilim sistemine genel erişim kısıtlandı
- bilimsel işbirliği zorlaştı

- insan aklının erişimine kapatılan bu alanlar yeni araştırma için gerekli metodolojik temeller ve araçlardır

ULUSÖTESİ KAPİTALİST SINIF: KAPIDAKİ HEGEMONYA?

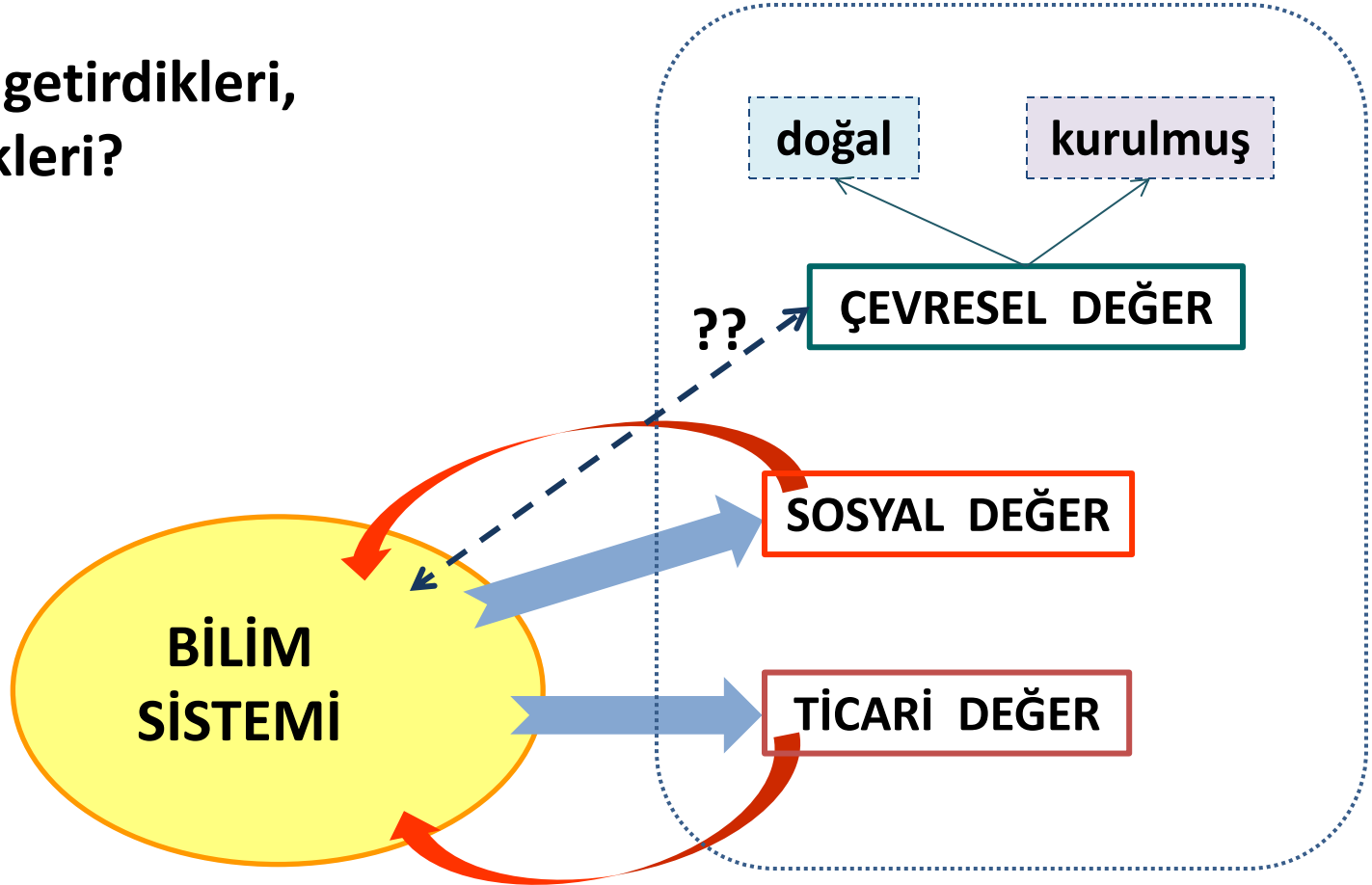
Ulusötesi şirketler,

- çıkarları, projeleri, stratejileri ve vizyonlarının yerel, ulusal ve ulusötesi düzeylerde öne çıkması için egemen söylem olarak 'bilgi ekonomisi'ni kullanmaktadır
- küresel şirketler ve küresel seçkinler üniversiteyi stratejilerinin kilit kurumu olarak görmektedir
- bilime ve üniversiteye baskı küresel düzeyde sürdürülüyor.

Not: Ulusötesi şirketlerin araştırma bütçeleri ulusal bütçelerle karşılaştırılabilir büyüklüktedir.

21 yy. ETKİ MUHASEBESİ

Katkının getirdikleri,
götürdükleri?

GÖREVLER ...

0. Entellektüel boyutunu kaybetmekte olan bilim insanı, gerek yaptığı iş gerekse bilim-toplum ilişkileri konusunda izleyici durumuna düşmektedir. Oysa, bilimin kültürel, ekonomik ve sosyal önemi aşikar değil belirsiz ve karmaşıktır.

1.

kimliklerin parçalanmaması, gelişimin tıkanmaması
üretim faaliyetinin doğasını emeğin entellektüelleşmesi belirlemektedir, ama bunun uğruna katı ve dar uzmanlaşma gerekmez

- temel bilginin dolanımı
- bilgi ile sürekli buluşturan bir ortam
- entellektüel yeteneklerin ve yaratıcı güçlerin geliştirilmesi
- gerçek bir yaşam boyu öğrenme
- ...

2.

evrensel emeğin kilit kurumu konumundaki üniversite, dayanışma ve işbirliği ilişkilerini akademik özgürlükler kabul edip savunmalıdır

bu ilişkiler,

- bilginin ve fikirlerin serbest dolanımını
- entellektüel yeteneklerin yaratıcı kombinasyonlarını
- ortak entellektüel çabayı ve etkileşerek öğrenmeyi
- işbirliğine dayalı özyönetimi
- bilimin sosyal içerimi için sorumluluğu
- ...

destekler

3.

araştırma, işbirliğinin yoğunlaştığı sosyal faaliyet haline gelmiştir

- bilimsel faaliyet artarak yaygın işbirliği yapıları tabanında yürütülmektedir

4.

akademik çalışma insan varlığının temel ve evrensel meselelerine eğilerek zenginleşir

- sosyal gelişme ve eşitsizliğe karşı mücadele bilim kültürünün parçasıdır
- bilimin üretken güç niteliği çalışanların,
  - yeni beceriler öğrenmelerini
  - yaratıcılık ve bilgi kullanımında yetkinliler kazanmalarınıbilimin gündemi yapar
- üniversite neoliberal ticarileştirme projesinin ana muhalefeti içinde yer almalıdır

- üniversite toplum ihtiyacına yabancılaşmış çıkarlara tabi olmayı, sosyal mücadeleye katılarak reddetmelidir
- bilim dünyayı anlamayı derinleştirir, insanlığı özgürleştiren seçenekleri araştırır
- bilim araştırma sonuçlarının değişik yorumlarının buluştuğu uzam olmalıdır
- araştırma entellektüel emeği kol emeğiyle birleştirerek üretkenliği aramalıdır
- büyük tahribata neden olan küresel kriz 'bilgi ekonomisi' müdahaleleri ile aşılabilecek gibi görünmüyor, bilim insanı olası geleceklerin tasarımını görevi olarak algılamalıdır

**Kapitalist büyümenin motoru üzerine:
'Yaratıcı yıkım'ın yaratımı gitmiş yıkımı kalmışsa?**

5.

düzenleyici siyasanın bilim tabanlı olması beklenir

- düzenleyici bilim, hakların ve çıkarların korunmasında bilimin rolüne işaret eder
  - yurttaşların korunması
  - şirketlerin korunması
- neoliberal 'bilimcilik' söylemi, şirketlerin korunmasını tercih ederek demokratik katılımı sınırlamaktadır (biyoteknoloji ve tarım ürünlerine ilişkin tartışmalar)
- yurttaş bilim ve teknoloji düzenlemelerinde belirleyici olmalıdır

6.

kısa vadeli faydacılık çevre, sağlık, enerji, eğitim, gıda, kentleşme gibi karmaşık meseleleri gelecek kuşaklara ötelemektedir

- canlı ve cansız varlığın sürdürülmesine yönelik kapsamlı ve derinlemesine sorgulama neoliberal dönemde tehdit altındadır
- doğal - sosyal bilim uzaklığı sürmektedir

Sonuç yerine

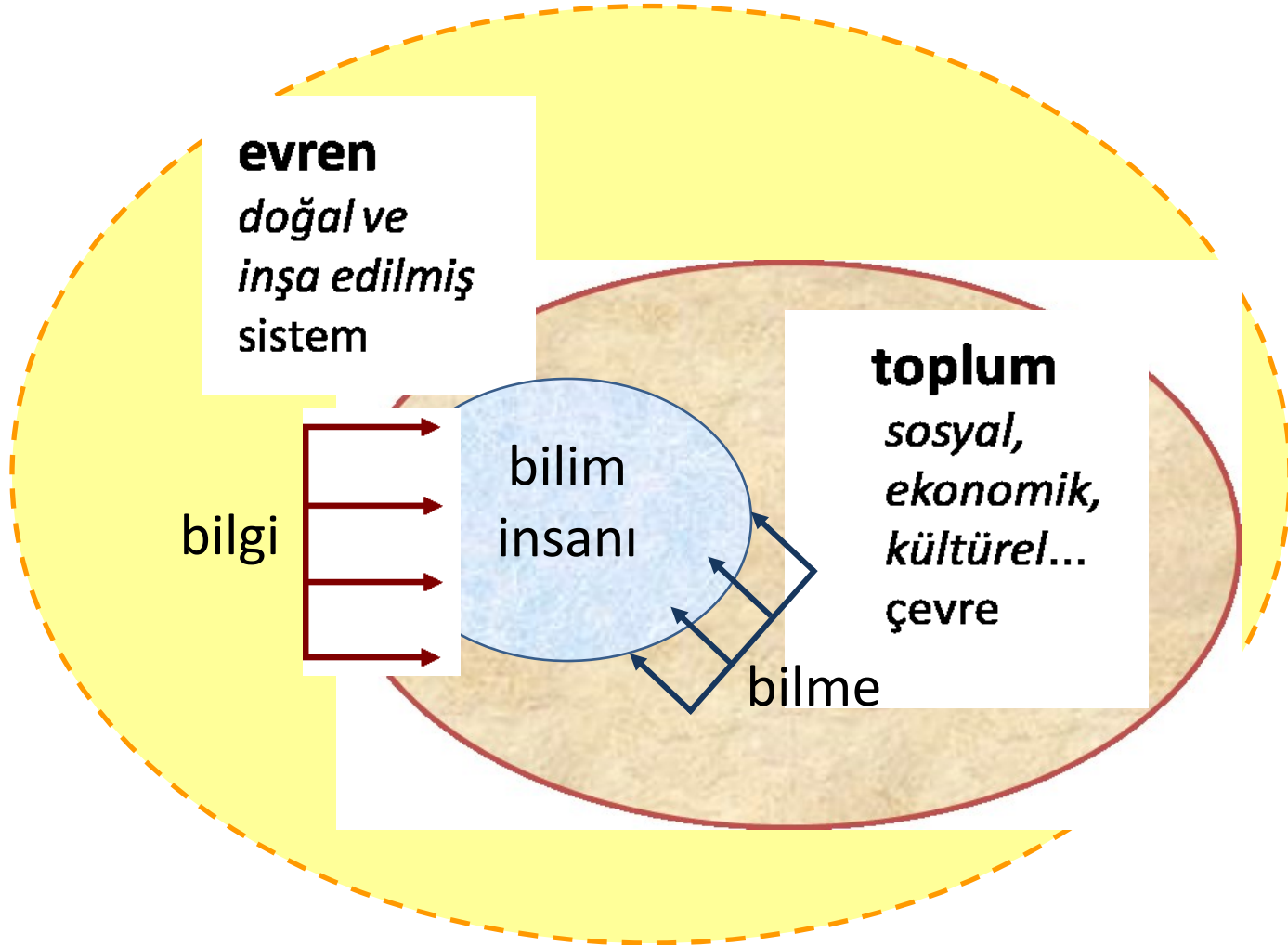
Emeğin entellektüelleştiği dönemde,

- bilimsel araştırma kapasitesi düşük
- karmaşık bilgi üretemeyen
- teknoloji ve inovasyon sistemi tökezleyen
- uluslararası ilişki yapılarının değer yaratan aşamalarında yer alamayan

ama kapitalist yoldan kalkınacak bir 'yükselen ekonomi'yi nasıl bilirsiniz?

BİLİMSEL BİLGİ ve NESNELİK

Bilim: Varlıkların (maddi gerçeğin) yapılarını ve etkileşimlerini yansıtan yasaların/ilişkilerin (modellerin) alanı.

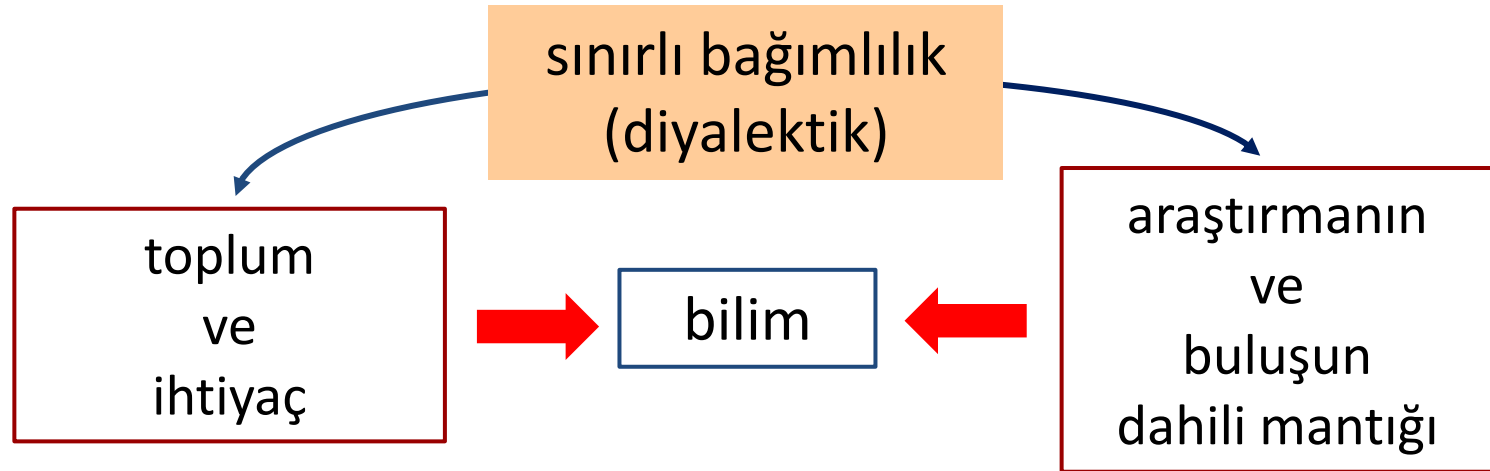

Bilimsel bilgi,

- entellektüel kapasite ile
- toplum ihtiyacının

belirlediği tarihsel bir süreç içinde üretilir

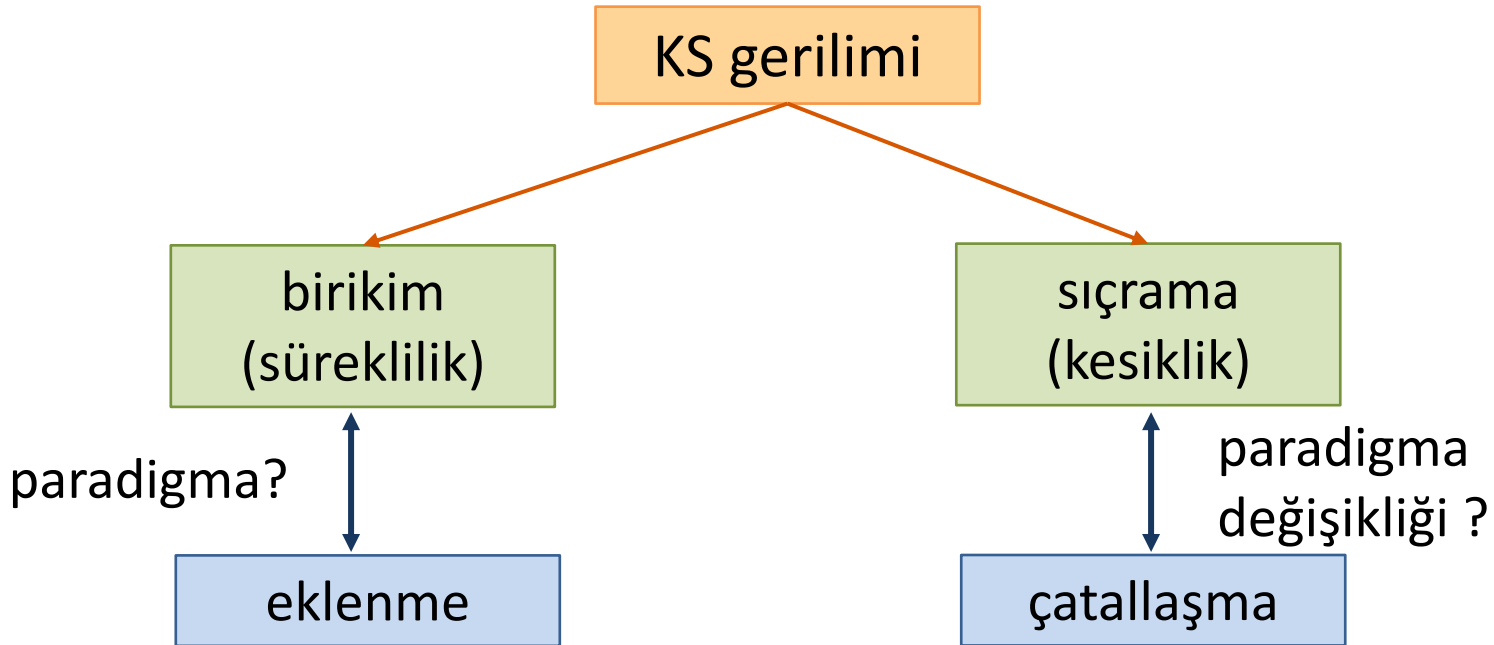
Toplum bilimin itici gücüdür ama problem tanımı ve çözümünü sonuçta bilimsel yöntemle gerçekleştirir.

Bilimsel bilginin üretimi,

- birikimlidir
- sıçramalıdır

Birikim ve sıçrama süreçleri karmaşık sistem (KS) yaklaşımında tümleşebilir.

Fail ve Yapı birbirini dönüştürerek sistemik gerilimi besler

BİLİM : TARİHSEL SÜREÇ

i. Tarihsel bir süreç olarak görüldüğünde , sosyal sistem bağlamında

- ‘kapitalist bilim’
- ‘sosyalist bilim’

kavramları söz konusu olabilir mi?

ii. Tarihsel süreç, özel/sınıfsal ihtiyaca karşın bilimin objektifliğini nasıl üretir?

- bilginin artması ve gerçeğe erişim
- üretken güçlerin ve üretim ilişkilerinin yenilenmesi
- sosyal sistemin bilimsel faaliyeti çıkarlar doğrultusunda şekillendirmesi (grup, sınıf)

BİLİM – TEKNOLOJİ - TOPLUM

Bilim Sosyolojisi, Bilimin Sosyal İnşası, Sosyal Konstrüktivizm ...

Bilimsel faaliyet içinde özne-nesne ayrımının yapılabirliği sorunu...

Eğer tüm bilgi sosyal olarak inşa edilseydi,

- bilim ve teknolojinin problem koyma ve çözüm sunma etkinliği, problemle ilgili sosyoloji değişkenlerinden sadece birisi olur
- bilim ve teknoloji çok sayıda değişik eşdeğer açıklamalar ve çözümler sunabilir (oysa 'egemen tasarım', 'egemen model' bilimsel ve teknolojik faaliyeti büyük ölçüde kısıtlar)
- sosyal opsiyonların benzer ağırlıklarla yer aldığı bir uzamda, tercih entellektüel kaygıdan 'bağımsızlaşır'.

Bilim ve teknoloji ile toplum birbirlerini - değiştirerek - belirlerler.

EVRENSEL NİTELİK

evrensel emek olarak bilim

evrensel araçlar

dil/semboller, fikirler, kuramlar

dünya kültürünün üretimi

- insanlığın kolektif tarihsel zenginliği
- bilimi doğrudan üretken güç yapan sosyal faaliyet kombinasyonu
- gelişme dinamiklerini tetikleyen buluşlar

birikim ve işbirliği

- geçmiş bilgiye dayalı
- bugünün işbirliğine dayalı

kapitalist bakış

- doğaya ve topluma parçalı-faydacı bakış
- bilim kurumlarında rekabetçi ve parçalı doku
- doğal ve sosyal bilimlerin uzaklığı

bilimin ilerlemesi

- insanın dünyayı öğrenme ve anlama dürtüsü
- toplumsal evrim bağlamında yaygın sosyal etki
- dünya sistemi yapılarının ve dinamiklerinin anlaşılmasında ve planlanmasında temel araştırmanın rolü
- toplumla ilişkilerde 'aykırı' konum